

ДАВНЬОГРЕЦЬКА БОГОСЛОВСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ IV СТОЛІТТЯ ТА ЇЇ ПЕРЕКЛАД

У статті проаналізовано підгрунтя запровадження концептуально-трансцендентної еквівалентності як додаткового критерію оцінки якості перекладів текстів релігійного стилю. Доцільність запровадження цього критерію базується на результатах сучасних різномовних перекладів давньогрецької богословської термінології IV століття. На прикладі жанрограми богословського стилю показано диференціацію різновидів патристичної літератури IV- V століть.

Ключові слова: релігійний стиль, давньогрецька богословська термінологія, концептуально-трансцендентна еквівалентність, золотий вік патристики.

У цій статті окреслено особливості перекладу текстів релігійного стилю і запропоновано шляхи вирішення досягнення еквівалентності у перекладі давньогрецьких текстів релігійного стилю сучасними мовами на прикладі перекладів давньогрецької тринітарної термінології святоотцівської літературної спадщини середини IV століття.

Українську релігійну термінологію у різних аспектах досліджували Г. В. Баран, С. В. Бібла, С. Богдан, О. І. Білецький, С. М. Білик, Т. П. Вільчинська, Л. Вороновська, С. Гарбуз, І. В. Грималовський, Я. Джоганик, Г. Дидик-Меуш, У. Добосевич, Є. Г. Жерновой, В. Б. Задорожний, Л. А. Закреницька, О. Івашенко, З. Каспришин, М. Кольбух, З. Куньч, Г. Т. Кузь, О. Ю. Курганова, І. Лопушинський, Т. Маркотенко, О. Матушек, Г. В. Наконечна, В. В. Німчук, Т. В. Новікова, Іларіон (Огієнко), Ю. С. Осінчук, Л. Осташ, М. Петрович, Н. Піддубна, Л. Полюга, М. Приймич, О. Прискока, Н. В. Пуряєва, М. В. Скаб, К. Сімович, Н. М. Сологуб, Л. Струганець, Г. Тимошик, Ю. О. Чернишова, М. Фабіан, Л. Федаш, П. Чучка, І. Шевченко, М. Штець, А. Ясіновський, О. Ясіновська [4, с.1-2].

Мета статті – обґрунтувати необхідність у редагуванні вже здійснених перекладів із застосуванням нового додаткового критерію оцінки якості перекладу тексту релігійного стилю – концептуально-трансцендентної еквівалентності та здійсненні нових перекладів із застосуванням цього додаткового критерію.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що його результати становлять внесок у вивчення проблем перекладу релігійної термінології в межах текстів різними – близькоспорідними і неблизькоспорідними – мовами (східнослов'янськими українською і російською, германськими англійською і німецькою, романською італійською), особливостей формування їх канонічних релігійних стилів [4].

У зв'язку з науковими пошуками різновидів та диференціації сучасного релігійного стилю, у сучасній теорії літературознавства постає проблематика узагальненої класифікації релігійного стилю сучасної української літературної мови. Запропоновані дослідниками парадигми у перекладознавчому вимірі (як в історичному розвитку релігійного стилю, так і на сучасному етапі) не вдається узагальнити під виглядом

однієї класифікації без урахування історичного розвитку релігійного стилю в конкретній релігійній традиції конкретної літературної мови [10]. У зв'язку з різними специфікаціями різновидів та родів, представлених дослідниками цього літературного стилю, у різних культурах та мовах акцентуються також явища транскультурності та неперервності [1; 3].

Витоки розвитку цього літературного стилю співпадають з активним поширенням християнства на теренах Римської імперії. Найбільш активно цей стиль урізноманітнюється та збагачується видами та жанрами релігійної літературної творчості у період «золотого віку» патристики IV - V століття. Цей період християнського літературного розквіту хронологічно співпадає з чотирма першими Вселенськими Соборами: Нікейським (325 року), Константинопольським (381 року), Єфеським (431 року) та Халкедрнським (451 року) [7]. Таку жваву богословську текстову творчість у цей історичний період спричинено насамперед необхідністю оборони догматичного вчення єдиної Вселенської Церкви проти таких ересей, як арианство (а пізніше євноміанство), несторіанство, монофізитство [9].

Конфлікт релігійно-культурних традицій християнства та греко-римського надбання створив антиподи у формі літературного вираження: Богоявлення, передання і Біблія проти античної класики. Переслідування і заборони християнського самовираження в тогочасних школах ще більше спонукали християнських авторів створювати якісно нову літературу: класичну за звичними для тогочасного суспільства жанрами і стилем та християнську за змістом [10, с. 252]. Завдяки процесу змішування двох культур – християнської і поганської – патристична література IV-V століть успадкувала максимум жарово-стилістичних особливостей греко-римської літератури і репрезентує унікальні жанри релігійного стилю, що стали прикладом для наслідування іншим епохам християнського літературного надбання.

Ми притримуємося класифікації богословської літератури золотого віку патристики IV-V століть за такими літературними різновидами: апологетичний, догматичний, моральний, аскетичний, ексгегетичний [10]. Саме в кінці IV століття чітко утверджується літургійний різновид [1, с. 54-79]. Така специфікація всередині релігійного стилю пояснює існування трьох видів інформації у таких текстах. За аналогією до класифікації Некряч-Чалой – поділу інформації на два види – нова концепція засобу додаткової оцінки якості перекладу текстів релігійного стилю (концептуально-трансцендентної еквівалентності) базується на поділі інформації релігійного тексту на три роди: 1) концептуально-трансцендентну; 2) іманентно-формальну (предметно-логічну); 3) суб'єктивну [2].

«Концептуально-трансцендентна еквівалентність – це відповідність мовної одиниці оригіналу мовній одиниці перекладу на рівні їх смислового наповнення через наявність у них концептуально-трансцендентних сем (змістових елементів семемі, що характеризують Бога, Його природу та властивості). Наприклад, компонентний аналіз перекладних давньогрецьких тринітарних термінів середини IV століття показав, що будь-який з тринітарних термінів має щонайменше одну таку сему» [4, с. 8].

На шляху досягнення концептуально-трансцендентної еквівалентності є мовні, культурні і конфесійні перешкоди. Перекладність та адекватність перекладу

тринітарного терміна здебільшого залежить від подолання цих перешкод. Мовні (культурні, конфесійні) перешкоди – історико-інформаційне нагромадження, яке отримує термін під час історико-контекстуального існування в конкретній галузі науки, що унеможливило або ускладнило його відтворення з мови оригіналу мовою перекладу. Про ці перешкоди доцільно говорити в зв'язку з можливостями / неможливостями збереження зовнішньої та внутрішньої форми оригінальних християнських творів, віддалених у часі.

Завдяки використанню концептуально-трансцендентної еквівалентності як критерію оцінки якості перекладу текстів релігійного стилю було виявлено численну кількість невідповідностей в перекладі, наприклад, форм та похідних дієслова ὁφιστησις – ключового дієслова для давньогрецької тринітарної термінології епохи Вселенських Соборів. Було виявлено такі невідповідності перекладу давньогрецького терміна ὁφιστησις (похідного іменника від дієслова ὁφιστησις), як: «substance», «essence», «person» – англійською мовою; «die Person», «die Substanz», «das Wesen» – німецькою мовою; «sostanza», «essenza», «persona» – італійською мовою; «істота» – українською мовою [4, с.11].

Впливи (лінгвістичні та екстралінгвістичні), які доцільно враховувати для досягнення концептуально-трансцендентної еквівалентності у релігійному перекладі, зведено до таких категорій:

- 1) умови функціонування релігійних термінів у сучасних загальнолітературних мовах;
- 2) залежність тлумачення перекладного терміна від тлумачення його в оригіналі;
- 3) існування термінів-дуплетів в оригіналі та мовах перекладу;
- 4) різні ступені розвитку релігійного стилю та розгалуженість його системи в різних літературних мовах;
- 5) брак тлумачень релігійних термінів у словниках загальнолітературної мови;
- 6) зміна значення термінів в одній мові у процесі богословського та доктринального розвитку догми;
- 7) відповідність/ невідповідність еквівалентів у зв'язку з урахуванням чинників (2),(3) і (6);
- 8) різний ступінь розвитку релігійного стилю мови оригіналу та мов перекладу.
- 9) вплив історико-богословського підґрунтя на ідіо-догматичну термінотворчість у ідіостилі окремих авторів.

Потреби вдосконалення у релігійному перекладі мотивовані такими чинниками:

- 1) вдосконаленням якості існуючих перекладів;
- 2) поповненням перекладів новими працями з критичним апаратом, що базується на найновіших розвідках досліджень у галузі патрології та патристики та перекладознавства;
- 3) поповнення корпусу української літературної мови текстами релігійного стилю в т.ч. з метою використання автоматизованих систем перекладу (SDL Trados, memoQ, memsourceCLOUD, matecat та ін.)
- 4) укладанням тлумачного словника богословських термінів;
- 5) укладанням повного тлумачного словника релігійних термінів української літературної мови;
- 6) існуванням розгалуженої системи релігійного стилю у конкретній спадщині

окремо взятої конфесії чи релігійної деномінації (наприклад, християнській літературній спадщині); 7) особливостями формування ідіостилю кожного окремого автора релігійного стилю незалежно від догматичних постулатів того часу.

З урахуванням соціо-релігійних та догматико-становлюючих впливів у перекладі, концептуально-трансцендентної еквівалентності можна досягнути з урахуванням ендоперекладу в діахронному розвитку смислів та смислотворень і екзовпливів на розвиток власне релігійної термінології, особливо віддаленої у часі, та її переклад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Арранц М. S.J.* Избранные сочинения по литургике. Т.1. Таинства Византийского Евхолия. – М.: Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2003. – 616 с. 2. *Некряч Т.С., Чала Ю.П.* Через терни до зірок: труднощі перекладу художніх творів. Для студентів перекладацьких факультетів вищих навчальних закладів: Навчальний посібник. – Вінниця: Нова Книга, 2010. – 195 с. 3. *Неперервна філологія. Класичні, візантинологічні та неоелліністичні студії в Україні ХХ століття* // Клименко Н. та ін. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 269 с. 4. *Попович Н.М.* Відтворення давньогрецької тринітарної термінології в українській богословській терміносистемі (на матеріалі християнської догматичної літератури 351-362 років): автореф. дис... канд. філол. наук – 10.02.16 / Н. М. Попович; Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» МОН України. – Одеса: 2015. – 20 с. 5. *Скаб М.В.* Комплексний історико-лінгвістичний аналіз назв богослужінь, обрядів і священнодій / М.В. Скаб, М.С. Скаб // Українська мова. – № 1. – 2010. – С.143-147. 6. *Степовик Д.* Українська богословська термінологія: потрібна нова концепція / Д. Степовик // Єдиними устами: бюлетень Інституту богословської термінології та перекладів. – 1997. – № 1. – С. 5-7. 7. *Kelly J.N.D.* Altchristliche Glaubensbekenntnisse. Geschichte und Theologie / J.N.D. Kelly. – Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1972. – 343 S. 8. *Nida E.A.* The Theory and Practice of Translation / Eugene A. Nida, Charles R. Taber. – Leiden: E. J. Brill, 1982. – 218 p. 9. *Simonetti M.* La crisi ariana nel IV secolo/ M. Simonetti. – Roma: Institutum Patristicum “AUGUSTINIANUM”, 1975. – 598 p. 10. *The Cambridge History of Early Christian Literature* / [ed. by F. Yang, L. Ayres, A. Louth]. – Cambridge: Cambridge University Press, 2008. – P. 251-317.

*Попович Н.М., к. філол. н., доц.,
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет», г. Ужгород*

ДРЕВНЕГРЕЧЕСКАЯ БОГОСЛОВСКАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ IV СТОЛЕТИЯ И ЕЁ ПЕРЕВОД

В статье проанализированы обоснования введения концептуально-трансцендентной эквивалентности как дополнительного критерия оценки качества переводов текстов религиозного стиля. Целесообразность введения этого критерия основана на результатах аспектного переводоведческого сравнительного анализа современных разноязычных переводов древнегреческой богословской терминологии IV века. На примере жанрограммы богословского стиля показана дифференциация разновидностей патристической литературы IV- V веков.

Ключевые слова: *религиозный стиль, древнегреческая богословская терминология, концептуально-трансцендентная эквивалентность, золотой век патристики.*

THE 4TH CENTURY ANCIENT GREEK THEOLOGICAL TERMINOLOGY AND ITS TRANSLATION

The reasons of conceptually transcendental equivalence as an additional quality evaluation criterion of religious texts' translation are discussed in the article. Appropriateness of its introducing is based on the results of contemporary multilingual translations of the 4th century Ancient Greek theological terminology. On the example of the theological genres classification the differentiation between genres of patristic literature of the 4th – 5th centuries is made.

Key words: religious style, Ancient Greek theological terminology, conceptually transcendental equivalence, golden age of patristic literature.

УДК 811.411.21

Сівков І.В., к. філол. н., доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ МОНАРХІЇ В КОНСТИТУЦІЙНИХ ТЕКСТАХ КРАЇН АРАБСЬКОГО СВІТУ

Дана стаття присвячена дослідженню структури семантичних полів, а також висвітленню лінгвопрагматичних особливостей уживання мовних одиниць, що вербалізують концепт “монархія” в арабському юридичному дискурсі через призму аналізу реалізації даного суспільно-політичного концепту на рівні опозиції таких форм монархічного правління, як “абсолютна монархія” – “конституційна монархія” – “виборна монархія” – “теократична монархія”. Як матеріал дослідження залучається масив конституційних текстів таких арабських країн з монархічною формою державного правління, як Королівство Марокко, держава Кувейт, Королівство Саудівська Аравія, Султанат Оман та Об'єднані Арабські Емірати.

Ключові слова: лексична одиниця, термінологія, концепт, форма державного правління, конституція, монархія, абсолютна монархія, конституційна монархія, виборна монархія, теократична монархія, монарх.

Питання ідентифікації термінології, що позначає особливості форм державної влади в арабомовних країнах, зокрема, монархічної, не знаходили своє дослідження в лінгвоарабістичних працях. Не було виокремлено ті терміноелементи, вживання яких є характерним в конституційних текстах країн з монархічним державним ладом, а також не було проведено їхній структурно-семантичний аналіз, а також лінгвопрагматичний аналіз їхнього вживання в арабському юридичному дискурсі.

Метою даної статті є комплексне дослідження масиву лексичних одиниць, що виражають концепт “монархія” як поняття про монархічну форму державного правління та її підвиди – абсолютну, конституційну, виборну та теократичну шляхом аналізу корпусу конституційних текстів.